

Лекція з Теми «Спадкування за заповітом»

Мета лекційного заняття: ознайомлення з особливостями складання заповітів, спадкування за заповітом; характеристика різновидів заповітів.

Основні поняття та терміни: близькі родичі, відказоодержувач, заповідальний відказ, заповідач, заповіт, заповіт з умовою, заповіт подружжя, майнове право, наслідки нікчемного правочину, недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, підпризначення спадкоємців, право власності, право на заповіт, право на обов'язкову частку, речі, речове право, секретний заповіт, сервітут, спадкова трансмісія, спадкове майно, спадкоємці, спадкування за заповітом, спадщина, спільна сумісна власність, спільний заповіт, члени сім'ї.

План лекційного заняття:

1. Заповіт та право на заповіт: поняття та загальна характеристика.
2. Вимоги до посвідчення заповітів.
3. Різновиди заповітів.
4. Тлумачення змісту та недійсність заповітів.

Нормативне регулювання

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) (Глава 85). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. (із змінами) № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Деякі питання реєстрації заповітів у Спадковому реєстрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 р. № 468. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468-2013-%D0%BF#Text/>

Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 р. № 491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2011-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України з питань реєстрації довіреностей та заповітів в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 06.09.2022 р. № 3750/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-22#Text>.

Про затвердження Положення про Спадковий реєстр : Наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. № 1810/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>.

Надання правової допомоги у майнових правовідносинах та спадкуванні відповідно до положень Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року :

Роз'яснення Мін'юсту України від 13.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0066323-11>.

Окремі питання спадкування : Роз'яснення Мін'юсту України від 11.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0064323-11>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця) від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014 (справа № 1-1/2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-14#Text>.

Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду від 30.05.2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>.

Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.

Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про спадкування : Постанова Вищого спеціалізованого суду від 01.03.2013 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-13>.

Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм законодавства про власність та спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 27.09.2012 р. № 10-1387/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1387740-12>.

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, що виникають із спадкових правовідносин. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz>.

1. Заповіт та право на заповіт: поняття та загальна характеристика

Заповіт – особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК України).

Спадкування за заповітом включає в себе такі права сторін:

1) право на заповіт (ст. 1234 ЦК України). Це право має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється *особисто*. Вчинення заповіту *через представника не допускається*;

2) право заповідача на призначення спадкоємців (ст. 1235 ЦК України). Заповідач може призначити своїми спадкоємцями *одну або кілька* фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин. Заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом. У цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування. Заповідач *не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині*. Чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, *встановлюється на час*

відкриття спадщини. У разі смерті особи, яка була позбавлена права на спадкування, до смерті заповідача, позбавлення її права на спадкування втрачає чинність. Діти (внуки) цієї особи мають право на спадкування на загальних підставах;

3) право заповідача на визначення обсягу спадщини, що має спадкуватися за заповітом (ст. 1236 ЦК України).

Заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки:

– які належать йому на момент складення заповіту;

– які можуть йому належати у майбутньому. Заповідач має право скласти заповіт *щодо усієї спадщини або її частини.* Якщо заповідач розподілив між спадкоємцями у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав. Чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється *на момент відкриття спадщини;*

4) право заповідача на заповідальний відказ (ст.ст. 1237-1239 ЦК України). Заповідач має право зробити у заповіті *заповідальний відказ.* Відказоодержувачами можуть бути особи, які входять, а також ті, які не входять до числа спадкоємців за законом. Предметом заповідального відказу може бути *передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі,* що входить або не входить до складу спадщини. На спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або інше рухоме або нерухоме майно, заповідач має право покласти обов'язок надати іншій особі право користування ними. Право користування житловим будинком, квартирою або іншим рухомим або нерухомим майном зберігає чинність у разі наступної зміни їх власника. Право користування житловим будинком, квартирою або іншим рухомим або нерухомим майном, одержане за заповідальним відказом, є таким, що не відчужується, не передається та не переходить до спадкоємців відказоодержувача. Право користування житловим будинком, квартирою або іншою будівлею, надане відказоодержувачеві, не є підставою для проживання у них членів його сім'ї, якщо у заповіті не зазначено інше. Спадкоємець, на якого заповідачем покладено заповідальний відказ, зобов'язаний виконати його лише у межах реальної вартості майна, яке перейшло до нього, з вирахуванням частки боргів спадкодавця, що припадають на це майно. Відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця *з часу відкриття спадщини.* Заповідальний відказ втрачає чинність у разі смерті відказоодержувача, що сталася до відкриття спадщини;

5) право заповідача на покладення на спадкоємця інших обов'язків (ст. 1240 ЦК України). Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій *немайнового характеру,* зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання. Заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на *досягнення суспільно корисної мети;*

6) право заповідача укласти заповіт з умовою (ст. 1242 ЦК України). Заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка

призначена у заповіті, *наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою* (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Умова, визначена у заповіті, *має існувати на час відкриття спадщини*. Умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. Особа, призначена у заповіті, не має права вимагати визнання умови недійсною на тій підставі, що вона не знала про неї, або якщо настання умови від неї не залежало;

7) право подружжя на укладення спільного заповіту (заповіт подружжя) (ст. 1243 ЦК України). Подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому *на праві спільної сумісної власності*. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя *переходить до другого з подружжя*, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. За життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту. Така відмова підлягає нотаріальному посвідченню. У разі смерті одного з подружжя *нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя*;

8) право заповідача на підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК України). Заповідач має право *призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо*: а) спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини; б) спадкоємець, зазначений у заповіті, не прийме спадщину; в) спадкоємець, зазначений у заповіті, відмовиться від прийняття спадщини; г) спадкоємець, зазначений у заповіті, буде усунений від права на спадкування; г) відсутні умови, визначені в заповіті (ст. 1242 ЦК України);

9) право заповідача на скасування та зміну заповіту (ст. 1254 ЦК України). Заповідач має право у будь-який час скасувати або скласти новий заповіт. Заповіт, який було складено *пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або у тій частині, в якій він йому суперечить*. Кожний новий заповіт скасовує попередній і не відновлює заповіту, який заповідач склав перед ним. Якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється. Заповідач має право у будь-який час внести до заповіту зміни. Скасування заповіту, внесення до нього змін провадяться заповідачем особисто, у порядку, встановленому для посвідчення заповіту.

Порядок зміни і скасування заповітів регламентує також ст. 57 Закону «Про нотаріат». Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом, посадова особа органу місцевого самоврядування при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій. Справжність підпису на заяві про скасування чи

зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена. Нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, яким в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляють про вчинену нотаріальну дію державний нотаріальний архів чи нотаріуса, виконавчий комітет сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту.

Нотаріус, завідувач державним нотаріальним архівом при одержанні заяви про скасування секретного заповіту, а також за наявності нового секретного заповіту роблять про це відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів. Якщо у заповідача є примірник свідоцтва про посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту, то напис про скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом з заявою (коли заповіт скасований заявою) додається до примірника свідоцтва, що зберігається у справах державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса), у державному нотаріальному архіві. У разі скасування секретного заповіту за заявою заповідача нотаріус повертає заповідачу підписаний ним конверт, у якому зберігається секретний заповіт. Справжність підпису заповідача на заяві про скасування секретного заповіту має бути нотаріально засвідчена. Заповіт подружжя може бути скасований кожним з подружжя лише за життя обох з подружжя. Відомості про заповіт, зміни до нього та його скасування підлягають обов'язковій державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, установленому Положенням про Спадковий реєстр. В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріальне посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру з подальшим внесенням до нього відповідних відомостей протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу. При внесенні відомостей до Спадкового реєстру нотаріус обов'язково зазначає вид посвідченого заповіту (секретний, заповіт подружжя);

10) право певних категорій осіб – спадкоємців на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1241 ЦК України). Право на обов'язкову частку мають:

- малолітні діти спадкодавця;
- неповнолітні діти спадкодавця;
- повнолітні непрацездатні діти спадкодавця;
- непрацездатна вдова (вдівець);
- непрацездатні батьки.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>), непрацездатними є особи, які досягли встановленого віку, що дає право на призначення пенсії за віком, у тому числі на пільгових умовах, та дострокової пенсії, або особи з інвалідністю, у тому числі діти з інвалідністю, а також особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника відповідно до закону. У ст. 36 цього закону згадується про непрацездатних членів сім'ї, якими вважаються: 1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є особами з

інвалідністю або досягли віку 65 років, або пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону; 2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років. Діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні; 3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Право на обов'язкову частку означає, що зазначені вище особи спадкують, незалежно від змісту заповіту, **половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка)**. Розмір обов'язкової частки у спадщині **може бути зменшений** судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. **До обов'язкової частки у спадщині зараховується:**

- вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку;
- вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку;
- вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Частина спадщини, що не охоплена заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. До числа цих спадкоємців входять також спадкоємці за законом, яким інша частина спадщини була передана за заповітом.

Встановлення сервітуту у заповіті. Спадкодавець має право встановити у заповіті сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб.

2. Вимоги до посвідчення заповітів

Форма заповіту: письмова, із зазначенням місця та часу його складення, дати та місця народження заповідача. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем та посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими

особами. Якщо у населеному пункті немає нотаріуса, заповіт, крім секретного, може бути посвідчений уповноваженою на це посадовою, службовою особою відповідного органу місцевого самоврядування (ст. 1251 ЦК України).

Посвідчення заповітів регулює також ст. 56 Закону України «Про нотаріат» та Глава 3 «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» Розділу II «Порядок вчинення окремих видів нотаріальних дій». Згідно з нормами цих актів, нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог законодавства України і особисто подані ними нотаріусу або посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії а також забезпечують державну реєстрацію заповітів у Спадковому реєстрі відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Посвідчення заповіту через представника, а також одного заповіту від імені кількох осіб не допускається. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається. Нотаріус перевіряє, чи не містить заповіт розпоряджень, що суперечать чинному законодавству. За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність.

Стаття 1252 ЦК встановлює коло **посадових осіб, які мають право посвідчувати заповіти:**

– заповіт особи, яка перебуває на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також особи, яка проживає в будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, може бути посвідчений: 1) головним лікарем; 2) заступником головного лікаря з медичної частини; 3) черговим лікарем цієї лікарні, госпіталю, іншого стаціонарного закладу охорони здоров'я; 4) начальником госпіталю; 5) директором будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю; 6) головним лікарем будинку для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю;

– заповіт особи, яка перебуває під час плавання на морському, річковому судні, що ходить під прапором України, може бути посвідчений капітаном цього судна;

– заповіт особи, яка перебуває у пошуковій або іншій експедиції, може бути посвідчений начальником цієї експедиції;

– заповіт військовослужбовця, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, а також заповіт робітника, службовця, члена їхніх сімей і члена сім'ї військовослужбовця може бути посвідчений командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу;

– заповіт особи, яка тримається в установі виконання покарань, може бути посвідчений начальником такої установи;

– заповіт особи, яка тримається у слідчому ізоляторі, може бути посвідчений начальником слідчого ізолятора.

Особливістю посвідчення заповітів всіма переліченими посадовими особами є те, що такі заповіти **посвідчуються в присутності не менш двох**

свідків. Зазначені заповіти **прирівнюються до заповітів, посвідчених нотаріусами.**

Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним, про що зазначається перед його підписом. Якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватися при свідках (не менш двох). Крім того при свідках може бути посвідчений заповіт за бажанням заповідача. Свідками можуть бути лише особи з повною цивільною дієздатністю.

Свідками не можуть бути:

- 1) нотаріус або інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт;
- 2) спадкоємці за заповітом;
- 3) члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом;
- 4) особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Текст **заповіту має містити відомості про особу свідків**, а саме: прізвище, ім'я, по батькові кожного з них, дату народження, місце проживання, реквізити паспорта чи іншого документа, на підставі якого було встановлено особу свідка. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому.

3. Різновиди заповітів

Різновидами заповіту є:

- секретний;
- заповіт подружжя;
- заповіт з умовою.

Секретний заповіт – заповіт, що посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Особа, яка склала секретний заповіт, подає його в заклеєному конверті нотаріусові. На конверті зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, дата народження заповідача і дата прийняття на зберігання цього заповіту. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує. Про прийняття секретного заповіту на зберігання нотаріус може видати заповідачу за його бажанням відповідне свідоцтво. Секретний заповіт приймається нотаріусом на зберігання без складання опису. Нотаріус, у якого зберігається секретний заповіт, у разі одержання повідомлення про відкриття спадщини та подання свідоцтва про смерть заповідача, призначає день оголошення змісту заповіту. Про день та час оголошення змісту заповіту нотаріус повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їх місце проживання відоме, або робить про це повідомлення в друкованих засобах масової інформації. Нотаріус у присутності заінтересованих осіб та двох свідків відкриває конверт, у якому зберігався заповіт, та оголошує його зміст. Про оголошення заповіту складається **протокол**, який підписують нотаріус та

свідки. У протоколі зазначаються: дата, час та місце складання протоколу про оголошення секретного заповіту; дата посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту; прізвище, ім'я, по батькові осіб, присутніх при оголошенні, у тому числі свідків; відомості про повідомлення осіб, які не з'явилися на оголошення секретного заповіту, або відомості про повідомлення в друкованих засобах масової інформації (31.03.2023 р. набирає чинності Закон України «Про медіа», в якому використовується нова термінологія, зокрема «друковані медіа»); стан заповіту (наприклад, наявність закреслених місць, поправок або інших недоліків); стан конверта, у якому знаходився заповіт, а також відтворюється весь текст заповіту. Якщо неможливо визначити справжню волю заповідача, нотаріусом у протоколі відтворюється витлумачений спадкоємцями текст заповіту та відомості про досягнення (чи недосягнення) між спадкоємцями згоди щодо тлумачення тексту заповіту. У тексті протоколу відображається попередження нотаріусом свідків про відповідальність за шкоду, заподіяну ними внаслідок розголошення відомостей, що стали їм відомі у зв'язку з оголошенням секретного заповіту. У протоколі можуть бути зазначені й інші істотні обставини оголошення заповіту. Секретний заповіт після його оголошення залишається в справах державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса). **Свідоцтво про оголошення секретного заповіту**, у якому відтворюється текст заповіту, видається особі, на користь якої складено заповіт, **за її заявою**. Якщо заповіт складено на користь декількох осіб, за їх бажанням, свідоцтво **може бути видано окремо кожному з них**. Якщо заінтересована особа, належним чином повідомлена про день оголошення секретного заповіту, на оголошення не з'явиться, нотаріус оголошує зміст секретного заповіту тим особам, які з'явилися. У разі з'явлення заінтересованої особи після оголошення заповіту нотаріус ознайомлює її з протоколом оголошення секретного заповіту, про що робить відповідну відмітку, яка підписується також цією особою. Якщо з тексту секретного заповіту неможливо визначити справжню волю заповідача щодо розпорядження майном після його смерті, нотаріус роз'яснює заінтересованим особам їх право на тлумачення тексту заповіту. Якщо згоди щодо тлумачення змісту секретного заповіту не досягнуто, нотаріус відмовляє у видачі свідоцтва про оголошення секретного заповіту та роз'яснює право на звернення до суду. Оригінал секретного заповіту може бути виданий нотаріусом лише на письмову вимогу суду. У такому випадку у справах нотаріуса залишається фотокопія цього заповіту.

Таємниця заповіту. Нотаріус, інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт, свідки, а також фізична особа, яка підписує заповіт замість заповідача, не мають права до відкриття спадщини розголошувати відомості щодо факту складення заповіту, його змісту, скасування або зміни заповіту.

4. Тлумачення змісту та недійсність заповітів

Тлумачення заповіту. Тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями.

Випадки недійсності заповіту:

- 1) якщо заповіт складений особою, яка не мала на це право (нікчемний);
- 2) якщо заповіт складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення (нікчемний) (з цього питання є цікаві кейси, наприклад ознайомтесь з постановою КЦС ВС від 20.07.2022 року у справі №461/2565/20);
- 3) якщо встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним (за позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним);
- 4) якщо встановлено, що волевиявлення заповідача не відповідало його волі (за позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним);

Недійсність окремого розпорядження, що міститься у заповіті, не має наслідком недійсності іншої його частини. У разі недійсності заповіту спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, одержує право на спадкування за законом на загальних підставах.

Отже, ви ознайомились з особливостями спадкування за заповітом, дізналися, чому вони є пріоритетним, з'ясували, які суб'єкти можуть бути задіяними у відносинах, які виникають у випадках спадкування за заповітом. Також тепер ви розумієте зміст таких понять, як: близькі родичі, відказоодержувач, заповідальний відказ, заповідач, заповіт, заповіт з умовою, заповіт подружжя, майнове право, наслідки нікчемного правочину, недійсний правочин, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, підпризначення спадкоємців, право власності, право на заповіт, право на обов'язкову частку, речі, речове право, секретний заповіт, сервітут, спадкова трансмісія, спадкове майно, спадкоємці, спадкування за заповітом, спадщина, спільна сумісна власність, спільний заповіт, члени сім'ї. Крім цього важливим є розуміння особливостей тих чи інших різновидів заповітів.

Питання для перевірки засвоєння матеріалу

1. Дайте визначення поняття «заповіт».
2. Які різновиди заповітів Вам відомі?
3. Які особливості секретних заповітів?
4. Які особливості заповітів з умовою? У чому може полягати умова в заповіті?
5. Які особливості заповітів подружжя?
6. Яка форма заповітів передбачена законодавством? Які наслідки недотримання законодавчо встановленої форми?
7. Які особи мають право посвідчувати заповіти?
8. Які особливості зміни та скасування заповітів?
9. В яких випадках заповіт може бути визнано недійсним?
10. У чому полягають відмінності між нікчемним та оспорюваним заповітом?